
RECENZJE

Faith and Reason Today. „Fides et Ratio” in Post-modern Era, red. V. Manimala, Indian Philosophical Studies, XIII, The Council for Research in Values and Philosophy: Washington D.C. 2008, ss. 196.

W kilkanaście lat po ogłoszeniu encykliki *Fides et Ratio* wydawać się może, że jest ona już w pełni zrozumiała oraz, że wszystkie kierunki jej aplikacji zostały odkryte. Jednak wystarczy jedno spojrzenie na tytuły artykułów zawartych w *Faith and Reason Today. „Fides et Ratio” in Post-modern Era*, napisanej w dziesięciolecie od jej powstania, aby przekonać się, że problemy poruszone we wspomnianej encyklice są jednymi z najbardziej żywotnych i ciągle powracających w nowych interpretacjach we współczesnej dyskusji filozoficznej i teologicznej. Recenzowany zbiór jest próbą uzasadnienia tez, które sprzeciwiają się postmodernizmowi, zwłaszcza w wydaniu Richarda Rorty'ego. Znaczące dla tego tomu jest środowisko w jakim powstał. Prace bowiem zostały napisane, w większości, przez indyjskich filozofów katolickich należących do Association of Christian Philosophers of India (ACPI). Praca w całości wskazuje na *Fides et Ratio*, jako źródło współcześnie ważnych i dyskutowanych zagadnień dotyczących zwłaszcza epistemologii. Ze względu na wspomnianą analizę problemów z zakresu teorii poznania, praca ta ma znaczenie nie tylko dla teologii, ale także dla filozofii.

Publikacja składa się z czterech części. Pierwsza „*Fides et Ratio*” in *Defense of Reason*, zawiera artykuły: George'a Panthanmackela, *Fides et Ratio: A Synopsis and Assessment* (s. 11-20), oraz Josepha Methewa Aggadiyila, *The Encyclical Fides et Ratio: Ist Cognitive and Methaphysical Thrust* (s. 21-47). Na drugą, zatytułowaną *The Post-Modern and Hermeneutics*, składają się następujące artykuły: Stanislausa Swamikannu, *Fides et Ratio and Methaphysics* (s. 51-63), oraz Ivo Nicholasa Coelho, *Rorty's Anti-Foundationalism and Fides et Ratio* (s. 65-92). Część trzecia nosi tytuł *Philosophy and Theology*. Zawiera cztery teksty. Pierwszy Joe'a Mannatha, *Philosophy, Religion and Spirituality: Continuities and Discontinuities* (s. 95-108), drugi Johna Britto Chethimattama, *Towards a Philosophical Theology* (s. 109-127), trzeci Johna Sequeiry, *Truth and Historicity: A Hermeneutical Approach* (s. 129-143), czwarty Johnsona Puthenpurackala, *Philosophy and Theology: Identity and/or Difference* (s. 145-150). Część czwarta publikacji, zatytułowana *Science and Religion*, zawiera dwa artykuły. Pierwszy Williama Sweeta, *Intelligent Design, Science and Religion* (s. 153-166), oraz Marii Rebello, *Science and Religion* (s. 167-175). Całość publikacji jest poprzedzona przedmową George'a McLeana (v-vi) oraz wprowadzeniem redaktora Varghese Manimala (s. 1- 8). Publikacja zawiera noty o autorach (s. 176), oraz indeks pojęć i osób (s. 177-182), a także informacje o wydawcy, którym jest Rada do spraw Badań na Wartościach i Filozofią, oraz o jej publikacjach (183-196).

Przedmowa George'a McLeana uzasadnia powstanie publikacji, jako próby odpowiedzi na wyzwania postawione przez postmodernizm, zwłaszcza w wydaniu Richarda Rorty'ego. Ponadto wskazuje, że teksty nie zawierają jedynie komentarzy do encykliki *Fides et Ratio*, ale podają jej zastosowanie w rozwiązywaniu ważnych problemów współczesnej kultury. Redaktor publikacji Varghese Manimala (1946-) krótko prezentuje treść całej publikacji, podając streszczenia poszczególnych artykułów. Jest on

dyrektorem Henry Martyn Institute – International Centre for Research, Interfaith Relations and Reconciliation. Jest to ekumeniczna, chrześcijańska organizacja, zajmująca się badaniem i przekazywaniem wiedzy o religiach, promocją relacji międzyreligijnych i pojednania. Została utworzona w latach trzydziestych XX wieku. Dzięki instytutowi podejmowane są badania naukowe na poziomie doktoratów oraz badania podoktoranckie.

Pierwszy artykuł, George'a Panthanmackela (1958-), nosi tytuł *Fides et Ratio: A Synopsis and Assessment*. Autor pracuje w Suvidya College w Fransalian Institute of Philosophy and Religion zajmuje się filozofią zachodnią i metafizyką. Podejmuje badania dotyczące Karla Rahnera, współczesnej filozofii, a szczególnie metafizyk zachodnich. Jest przewodniczącym Association of Christian Philosophers of India.

Tekst składa się z dwóch części. W pierwszej wskazuje główne problemy, jakie podejmuje encyklika, w drugiej podaje ocenę dokumentu. W jego przekonaniu fundamentem analiz encykliki jest teza o współzależności wiary i rozumu w poszukiwaniach prawdy. Autor skupia uwagę na aspektach wiary i Objawienia, które pozwalają pogłębić interpretację rozumu. Szczególnie wymowna, zdaniem Panthanmackela, jest papieska ocena stanu teologii współczesnej odchodzącej od metafizyki. Nie można bowiem odrzucić metafizyki i całej filozofii w badaniach teologicznych, jeśli analizy te mają prowadzić do odkrywania prawdy w dialogu z innymi stanowiskami. Ostatnim zagadnieniem części pierwszej jest wpisywanie się wiary i rozumu w koło hermeneutyczne, potrzebne teologii do dialogu z kulturą. Skoro wiara i posługiwanie się rozumem są aktami człowieka, to nie można ich sztucznie oddzielać od siebie. W części drugiej, autor porównuje omawianą encyklikę do *Aeterni Patris* Leona XIII. Wskazuje jednak, że *Fides et Ratio* bardziej podkreśla wagę filozofii w badaniach teologicznych, nie opowiadając się za konkretnym kierunkiem.

Następny artykuł, Josepha Mathewa Aggadiyila (1942-) *The Encyclical Fides et Ratio: Ist Cognitive and Methaphysical Thrust*, podejmuje problemy z zakresu epistemologii i metafizyki, jakie wskazuje encyklika. Aggadiyil jest indyjskim teologiem, który zajmuje się myślą Charlesa Hartshorne'a, filozofią lingwistyczną, a także relacjami nauki i teologii. Autor twierdzi, że powodem powstania encykliki był antymetafizyczny i niekognitywny trend w kontynentalnej i anglosaskiej filozofii i teologii. Czy faktycznie takie było tło powstania dokumentu? W przypadku teologii można stwierdzić, że tak, ale w filozofii w tym okresie trwał rozwój filozofii religii, metafizyki teistycznej i kognitywistyki.

Tekst składa się z czterech części. W pierwszej, autor opierając się na encyklice, diagnozuje stan nieufności wobec rozumu w myśli zachodniej, rozpoczynając od filozofii średniowiecznej. Szczególne miejsce przyznaje współczesnej filozofii lingwistycznej i fenomenologii. W drugiej części, podjęte jest zagadnienie nieufności względem rozumu w teologii. Źródłem owej sytuacji, zdaniem autora, są trzy kierunki teologii – fenomenologia doświadczenia religijnego, teologia hermeneutyczna oraz lingwistyczna teologia. W trzeciej części zaprezentowane jest stanowisko, w którym przyjmuje się możliwość poznania prawdy przez człowieka, co jest zbieżne z papieskim dokumentem. Bazą tych rozważań jest filozofia klasycznie rozumiana. Przyjmując ją za fundament, możliwe jest prowadzenie badań w teologii, która zmierza do rozumienia Objawienia, a nie tylko do opisu zjawisk religijnych, czy wyjaśnienia terminów używanych w religii. Czwarta część

pracy, odnosi się do stanowiska papieskiego względem potrzeby zastosowania metafizyki w teologii. Wyrazem tego jest uznanie dla fundacjonalistycznego sposobu budowania teologii, za pomocą filozofii bytu, a odrzucenie fenomenalizmu prowadzącego do sceptycznej postawy w poznaniu.

Kolejny artykuł, autorstwa Stanisława Swamikannu (1977-), pracownika naukowego w Divyadaan: Salesian Institute of Philosophy, instytutu działającego w ramach Don Bosco Marg w Indiach. Badacz ten zajmuje się filozofią nowożytną i współczesną, szczególnie postmodernizmem. Jest jednym z redaktorów wydanej w 2010 roku, dwutomowej encyklopedii *The ACPI Encyclopedia of Philosophy* (Bangalore: 2010). Głównymi redaktorami są Johnson Puthenpurackal i George Panthanmackel, którzy napisali artykuły do recenzowanej tu pracy.

Na publikację *Fides et Ratio and Methaphysics* składa się siedem punktów. W pierwszym autor odwołuje się do fundamentu metafizyki klasycznej, a więc do uznania, że człowiek z natury jest nastawiony na poszukiwanie prawdy. W kolejnych punktach wskazuje, że przyczyną kryzysu metafizyki jest sceptycyzm dotyczący możliwości poznania prawdy przez człowieka. Dodatkowo wpływ na odrzucenie metafizyki ma postmodernistyczna sytuacja – rozprzestrzenianie się nihilizujących kierunków filozoficznych, przeczących istnieniu jakiegokolwiek transcendencji. Tym tendencjom przeciwstawić można inny program działania. A mianowicie realizowanie trzech funkcji klasycznej filozofii, jakie może spełniać względem kultury. Filozofia klasyczna jest bowiem narzędziem rozumienia życia, narzędziem poszukiwania obiektywnej prawdy o rzeczywistości, oraz narzędziem przekraczania danych zmysłowych w celu odkrywania głębszego rozumienia świata. Autor dodatkowo porusza zagadnienie niejednorodności postmodernizmu, zwłaszcza w odniesieniu do niemetafizycznych kierunków teologii (np. teologia śmierci Boga). Końcowe rozważania, dotyczą relacji pomiędzy metafizyczną koncepcją Absolutu, a rozumieniem Boga w religiach monoteistycznych. Początkowo, szczególnie w średniowieczu, rozróżnienie miało znaczenie techniczne, ale we współczesnej myśli filozoficznej oznacza faktyczne różnice. W pierwszym rozumieniu, Bogu przypisuje się cechy identyfikujące jego istotę i istnienie, a w drugim ujęciu przedstawia się Boga jako Osobę tworzącą relacje.

Czwarty artykuł, Ivo Nicholasa Coelho (1958-) *Rorty's Anti-Fundamentalism and Fides et Ratio* jest próbą zestawienia twierdzeń słynnego postmodernistycznego autora Richarda Rorty'ego ze stanowiskiem fundacjonalizmu zawartym w encyklice. Warto podkreślić, że Coelho jest autorem *Hermeneutics and method: the 'universal viewpoint' in Bernard Lonergan* (Toronto: 2001). Zajmuje się myślą Bernarda Lonergana, teorią poznania, hermeneutyką oraz teologią fundamentalną.

Praca składa się z dwóch części. W pierwszej, zaprezentowane są główne tezy Rorty'ego, a w drugiej, podjęta została próba dyskusji z nimi. Pośród tez charakteryzujących antyfundacjonalizm Rorty'ego, jakie podaje Coelho, należy wyróżnić uznanie prawdy za wynik konsensusu społecznego oraz konieczność uprawiania hermeneutyki zamiast epistemologii. Tezy te niewątpliwie stoją w sprzeczności z założeniami fundacjonalizmu *Fides et Ratio*. Stanowisko Rorty'ego wiedzie, zdaniem autora, do odrzucenia poszukiwania prawdy w klasycznym rozumieniu, co wyraża się w historyzmie i relatywizmie. Próba przeciwstawienia się tym trendom ma oprzeć się o filozofię sapiencjalną, która

przyjmuje klasyczną, metafizyczną formułę. W drugiej części, szczególnej analizie podane jest pojęcie *adequatio*, a także zagadnienie metody i fundamentu filozofii. Dla Rorty'ego filozofią pierwszą jest hermeneutyka, a nie epistemologia, czy metafizyka. Stąd raczej trudno mówić o dialogu tego myśliciela z fundacjonalnym modelem wiedzy i przekonania, za którym optuje *Fides et Ratio*.

Następny artykuł, Joe'a Mannatha *Philosophy, Religion and Spirituality: Continuities and Discontinuities*, włącza w analizy teoretyczne zagadnienia duchowości. Autor jest profesorem w University of Madras, oraz wykładowcą w Catholic Theological Union w Chicago i Fordham University w Nowym Jorku. Zajmuje się psychoterapią i duchowością, jest również autorem popularnej w Polsce publikacji *Panie zadziwiłeś Mnie* (Warszawa 1993).

Autor prezentuje cztery problemy. Pierwszy dotyczy ciągłości pomiędzy wiarą i rozumem. Fundamentem tego jest przekonanie o pochodzeniu obydwu tych władz od Boga. Następnie autor podejmuje problem nieciągłości pomiędzy rozumem a wiarą. W tej kwestii podstawową różnicą jest to, że rozum dotyczy stanów, które finalizują się wiedzą, a skutkiem wiary ma być określony styl życia. Trzeci punkt analiz Mannatha, dotyczy różnych koncepcji doświadczenia rozpoczynając od doświadczenia w ogóle, przypisanego człowiekowi, aż po doświadczenie mistyczne, czy religijne. Ostatnim zagadnieniem jest funkcja sztuki, a zwłaszcza zdarzeń kulturowych w doświadczaniu transcendencji.

Szósty artykuł, Johna Britto Chethimattama (1922-2006) *Towards a Philosophical Theology*, wpisuje się we współczesny sposób budowania teologii opartej o filozofię. Autor zajmował się relacjami pomiędzy kulturą Indii i świata zachodniego, z uwzględnieniem szczególnej funkcji religii. Był wykładowcą Fordham University w Nowym Jorku i Dharmaram College w Bangalore. Ostatnią jego publikacją jest *Towards a Theology of Intercommunion* (Rome – Bangalor 2001).

Artykuł składa się z siedmiu części. Na początku autor diagnozuje stan współczesnej teologii. Następnie podkreśla, że podstawy teologii mieszczą się w filozofii, co szczególnie jest widoczne w scholastycznej teologii, zwłaszcza w tomizmie. W kolejnym punkcie, autor prezentuje stanowisko Jana Pawła II odnośnie do filozoficznej teologii. Szczególnie wartościowe, jest wskazanie wielu różnych filozoficznych źródeł teologicznej analizy papieża. W ostatniej części, autor wskazuje miejsca aplikacji analiz teologii filozoficznej. Podaje dwie dyscypliny – eklezjologię i teologię moralną. Jednak jak sam zauważa, w teologii moralnej łatwiej wprowadzić komponentę filozoficzną, niż w nauce o Kościele.

Siódmy artykuł, Johna Sequeiry *Truth and Historicity: A Hermeneutical Approach*, jest próbą wyjaśnienia relacji historii i obiektywizmu prawdy. Autor jest dyrektorem Ryshivana – Institute of Indian Christian Spirituality w Indiach.

Tekst składa się z trzech części. W pierwszej części, autor podejmuje zagadnienie historyczności, w ujęciu Wilhelma Diltheya oraz Hansa-Georga Gadamera. Wskazuje ponadto funkcje horyzontu i jego zmiany, a także konsekwencje wynikające z tez Gadamera dla pojęcia obiektywności. W drugiej zaś części omówiony został problem historyczności w encyklice. Wiązany jest on głównie z temporalnością Objawienia. W trzeciej, ostatniej, części zaprezentowany jest wpływ historyczności na życie chrześcijanina. W tym kontek-

ście podjęte są zagadnienia systemu przekonań budowanego na rozwoju dogmatów, oraz inkulturacji i jej wpływu na rozumienie zdarzeń zbawczych.

Kolejny artykuł, Johnsona Puthenpurackala *Philosophy and Theology: Identity and/or Difference*, ma na celu porównanie filozofii i teologii, jako odrębnych dyscyplin naukowych. Autor specjalizuje się w filozofii Heideggera. Jest profesorem filozofii w Vijananiyam w Janampet.

W artykule autor podejmuje trzy szczegółowe problemy. Pierwszy dotyczy funkcji teologii i filozofii, drugi – relacji obu dyscyplin w przeszłości rozpoczynając od średniowiecza. Trzecie zagadnienie wiąże się z różnicami w ujmowaniu relacji obu dyscyplin na wschodzie i zachodzie. W myśli zachodniej, inaczej niż na wschodzie, panuje przekonanie o konieczności rozdzielenia obu dyscyplin.

Dziewiąty artykuł, Williama Sweeta *Intelligent Design, Science and Religion*, jest próbą analizy jednej z bardziej interesujących koncepcji uzasadnienia istnienia Boga – Intelligent Design. Autor jest profesorem filozofii i dyrektorem Center for Philosophy, Theology, and Cultural Traditions at St. Francis Xavier University. Zajmuje się filozofią polityki i religii, a także relacjami pomiędzy kulturą, tradycją i myśleniem filozoficznym, oraz odniesieniami filozofii zachodniej i wschodniej.

Praca składa się z sześciu punktów. Zawarte są w nich podstawowe informacje o debacie w sprawie *Intelligent Design* (ID). Sweet wśród teoretyków ID wymienia Williama Dembowskiego oraz Michela Behe. Pośród oponentów wskazuje – Richarda Dawkinsa, Daniela Denneta i Roberta Pennocka. Ta druga grupa twierdzi, że teoretycy ID stawiają jedynie niepotrzebną hipotezę. W przekonaniu Sweeta, jednym z podstawowych problemów wywołanych przez koncepcję ID jest mieszanie się porządków – naukowego i religijnego. Stać się tak może, gdy twierdzenia o inteligentnym projekcie będą narzędziem do wzbudzania przekonań religijnych, lub ich obrony. W takiej sytuacji nie można mówić o religijnych przekonaniach, a w konsekwencji o wierze, gdyż będą to jedynie przekonania poparte naukowymi uzasadnieniami. Możliwe wtedy stanie się również zredukowanie tez religii, do hipotez naukowych. Czy wobec tego, możliwego zagrożenia, pozostaje jedynie ostre rozdzielenie obu porządków? Jeśli nie będzie to wiodło do odrzucania sensowności przekonań religijnych ze strony nauki, to wydaje się, że tak.

Ostatni artykuł, Marii Rebello *Science and Religion*, jest próbą opisu relacji nauki i religii z uwzględnieniem twierdzeń współczesnych myślicieli. Autorka jest wykładowcą filozofii w Government College of Arts, Science and Commerce w Goa.

W artykule, podjęto kilka zagadnień dotyczących relacji nauki i religii. Fundamentem rozważań są twierdzenia autorów, takich jak Swami Vivekananda, Sri Ramakrishna, czy współcześnie uznawany za teoretyka New Age Fritjof Capra. Cytaty, które stanowią ośnowę tekstu wskazują, że autorka przyjmuje, że obie dziedziny, religia i nauka, są ważne dla współczesnego człowieka. Jednak czy rzeczywiście religia bardziej dotyczy tego, co wewnętrzne, a nauka tego co zewnętrzne, jak podkreśla cytatami autorka? Nie można tej propozycji tak łatwo przyjąć, zwłaszcza gdy uznaje się, że religia ma dotyczyć całego życia człowieka. Rebello podkreśla także, że elementem różnicującym te dwie dziedziny kultury, jest ich zależność od doświadczenia. Religia opiera się o tradycję doświadczenia Boga. Wiąże się to z naśladowaniem mistrzów duchowych, natomiast

w nauce fundamentem badań, jest osobiste doświadczenie badającego, który nie potrzebuje określenia tego, jak się doświadcza rzeczywistości badanej.

Kiedy czyta się artykuły poszczególnych autorów, zaskakujące jest ich zainteresowanie filozofami i teologami, tak europejskimi jak i amerykańskimi. Poza pracą Rebello, niewiele jest odniesień do rozwiązań myślicieli indyjskich. Jest to po części uzasadnione tematem zbioru, ponieważ encyklika *Fides et Ratio*, podejmuje analizę problemów zdiagnozowanych głównie w kręgu kultury euro-atlantyckiej. Jednak jeśli autorzy postawili sobie za cel wskazanie aplikacji, mogli w większym stopniu podać rozwiązania rodzimych autorów. Konieczne jest podkreślenie, że język pracy jest przejrzysty, a wywody nie są prowadzone w zawyży sposób.

W pracy można znaleźć kilkanaście błędów ortograficznych. Są również błędy w spisie treści. Na przykład pierwszy artykuł zaczyna się na stronie 11. a nie 7. jak na to wskazuje spis treści. W spisie nieprawidłowo podane są także nazwiska autorów tekstów. W recenzji zostało to poprawione. Powyższe błędy, nie powodują nieczytelności, stąd praca nie traci waloru informacyjnego. Warto dodać, że noty o autorach są skromne i nie pozwalają na odszukanie ich pełnych biogramów w bazach danych. Autorzy zadbali jednak o indeks osób i pojęć, oraz o dobre zaprezentowanie wydawcy i jego szerokiej działalności wydawniczej.

Praca ma znaczenie dla polskiego odbiorcy w czterech wymiarach. Po pierwsze, jest próbą nakreślenia funkcji filozofii względem teologii. Po drugie, wskazuje relacje religii i nauki. Po trzecie, przedstawia hermeneutykę jako element ponowoczesnego rozumienia rzeczywistości. Po czwarte, wskazuje na funkcje rozumu w religii. Ów zbiór zaskakuje swoim nad wyraz europejskim stylem prowadzenia dyskursu, oraz odniesieniami do europejskich myślicieli, jednak częściowo stawia w innym świetle znaczenie encykliki *Fides et Ratio*. Spowodowane jest to tym, że recenzowane prace napisali filozofowie, którzy starali się wskazać filozoficzne i kulturowe znaczenie rozwiązań, czy uwag zawartych w encyklice.

Arkadiusz Durda

Ks. Jerzy Szymik, *Theologia benedicta*, t. 1, Księgarnia św. Jacka, Katowice 2010, ss. 366.

*Na wysokości ust, odczuwalna:
narośl mroku.*

Paul Celan do Ingeborg Bachmann, Paryż, 26.-27.10.1957

W listopadzie 2010 roku ukazał się nakładem wydawnictwa Księgarni św. Jacka tom pierwszy, z zapowiadanej trylogii, *Theologia benedicta* ks. prof. Jerzego Szymika. Rozprawa ta porusza tematykę fundamentów naukowości teologii z jednej i istotę pojęcia teocentryzmu z drugiej strony, przy czym za swe źródło ma nauczanie Josepha Ratzingera/Benedykta XVI. Wewnętrzna logika dyskursu związana jest z początkowym opisem diagnozy współczesności, w kontekście której narracja teologiczna widziana jest wpraw-